

RAPPORT

Samhällets olycksbarn

– ett liberalt åtgärds paket mot hemlösheten

2007-11-30

Folkpartiet

De hemlösa – en del av det glömda Sverige

Sällan blir kontrasterna i den svenska välfärdsstaten så skarpa som vid jul. Julen är en högtid som många av oss förknippar med glädje, gemenskap och värme – en tid att umgås med familj och vänner vid bord dignande av god mat och dryck. Men alla är inte så lyckligt lottade. För många människor väntar ytterligare en ensam natt i en kall trappuppgång, kanske med en utsliten tidning som det enda att skyla sig med.

Antalet hemlösa växer kraftigt. Enligt Socialstyrelsens senaste kartläggning fanns det 2005 omkring 17 800 hemlösa i Sverige; det var 2000-3000 fler än 1999. Hemlösheten skiftar delvis karaktär. Andelen kvinnor och andelen utlandsfödda bland de hemlösa ökar.

Hemlösheten är fortfarande störst i storstäderna. Göteborg och Stockholm har flest antal hemlösa personer per 10 000 invånare. Men hemlösheten är inte längre enbart ett storstadsfenomen. De hemlösa blir fler också i mindre och medelstora svenska städer som Eskilstuna, Örebro, Helsingborg, Borlänge, Linköping och Jönköping.

Regeringen presenterade tidigare i år en strategi mot hemlösheten med tydliga mål för att fler människor ska få tak över huvudet. Strategin sträcker sig över åren 2007-2009; Socialstyrelsen har getts i uppdrag att samordna det fortsatta arbetet mot hemlöshet. Men detta räcker inte. Det krävs en offensiv satsning med fler konkreta åtgärder. Folkpartiet presenterar därför nu ett åtgärds paket, med tio punkter, mot hemlösheten.

De hemlösa lever mitt i samhället men långt ut i välfärdsdebattens periferi. I det offentliga samtalet ägnas hemlösheten som mänskligt gissel alltför ofta enbart förströdd uppmärksamhet. Tystnad, ointresse och stundom likgiltighet råder. Folkpartiet lovar att inte förtröttnas i kampen för människorna i det glömda Sverige.

Tobias Krantz
Riksdagsledamot (fp)
Folkpartiets socialpolitiska talesman

Liberalt åtgärdspaket mot hemlösheten

1. Genomför haveriutredningar vid hemlöshet

När någon har blivit hemlös måste vi fråga oss varför och fundera över vad kommunen kunde ha gjort för att förhindra det. Vi föreslår därför att en självständig enhet inom kommunen vid varje nytt fall av hemlöshet gör en utredning av vad som gjordes eller inte gjordes för att förhindra det. I de fall någon tjänsteman eller myndighet kan ha brustit i sitt ansvar ska det ge tydliga påföljder i enlighet med respektive myndighets regler för detta. Utredningarna ska sammanställas med regelbundna mellanrum för att dra slutsatser om hur arbetet med att förhindra hemlöshet kan bedrivas bättre i framtiden.

2. Förbättra samarbetet mellan socialtjänst, kronofogde och hyresvärdar

Samarbetet mellan socialtjänsten å ena sidan och kronofogden och hyresvärdarna för att så långt som möjligt förhindra vräkningar måste förbättras. Boendestödjare kan hjälpa den enskilda hyresgästen och dennes familj för att klara boendesituationen.

Socialtjänsten måste förbättra sitt samarbete med kronofogden och hyresvärdarna för att så långt som möjligt förhindra vräkningar. Vräkningar beror oftast på att en person inte har betalat hyran. I många fall har personen som vräks de pengar som behövs, men betalar ändå inte. En del mår dåligt och har inte ens öppnat kuvertet med hyresavierna. Andra gör av med sina pengar på alkohol, droger, spel-skulder eller annat.

Socialtjänstens befogenheter i samband med vräkningar behöver ses över. I första hand kan socialtjänsten hjälpa hyresgästen att ordna automatiska inbetalningar varje månad till hyresvärderna. Ingen bör vräkas utan att ha fått möta någon från socialtjänsten öga mot öga. Inga familjer med barn ska behöva vräkas.

Om hyresgästen ändå blir vräkt blir situationen svår att ordna utan hjälp. Den som har skulder och betalningsanmärkningar har i dag mycket svårt att få en ny bostad. De kommunala bostadsbolagen har blivit allt mer restriktiva när det gäller att godkänna hyresgäster. Att lösa bostadsfrågan för vissa grupper innebär i dag stora svårigheter.

Trots kommunens yttersta ansvar för dem som bor och vistas i kommunen är det ofta svårt att ordna ett nytt boende såvida socialtjänsten inte har tillgång till egna bostäder. Socialtjänsten måste därför ha god tillgång till olika former av mer eller mindre tillfälliga bostäder så att ingen ska behöva hamna på gatan.

3. Inför tak över huvudet-garanti

I Stockholm infördes en sådan garanti år 2000, som ger rätt till en plats på natthärbärge utan särskild biståndsprövning. Garantin har varit mycket uppskattad bland de hemlösa i Stockholm och bör spridas också till andra kommuner i landet.

Beslutet om att införa en garanti tas förstås av de enskilda kommunerna. Socialstyrelsen bör stötta reformen genom att hjälpa till med utvärdering av olika kommuners erfarenheter. Folkpartiet kommer att arbeta för att införa en tak över huvudet-garanti i alla kommuner i landet där det finns sådana behov.

4. Satsa mer resurser på psykiatrin och missbrukarvården

Brister inom psykiatrin är en viktig orsak till den ökande hemlösheten. Folkpartiet har tidigare argumenterat för en ökning av resurserna till psykiatrin med en miljard kronor årligen. Det förslaget ligger fast. Hittills har regeringen satsat 500 miljoner extra på psykiatrin både år 2007 och 2008.

Det är dags att erkänna att psykiatireformen delvis gick fel. Nedläggningen av fem sjättedelar av sjukvårdsplatserna, i kombination med otillräckliga kommunala satsningar, konflikter om vårdmetoder och blåögdhet om behovet av tvångsinslag har skapat en svår situation.

Antalet vårdplatser i psykiatrin sjönk varje år under socialdemokraternas tid vid makten. Siffror som har sammanställts vid nationella psykiatrisamordnaren Anders Miltons kansli visar att antalet platser i slutenvården har närmast halverats från 1995 till 2005. Minskningen har gått alldeles för långt. Personer med akuta behov nekas vård. Ingen ska avvisas från psykiatrin på grund av platsbrist.

Tvång är en nödvändig del i psykiatrin, både för de sjuka själva och för omgivningen. Ibland kan det vara en del av sjukdomen att inte vilja ta emot hjälp, och om vården då inte har några möjligheter att agera kan följderna bli fruktansvärda, inte minst för patienten själv. Vi vill därför införa ett nytt tvångsinslag, som påminner om det som fanns tidigare och då kallades försöksutskrivning. Tusentals människor med psykiska besvär kan vårdas ute i samhället under förutsättning att de tar sina mediciner och i övrigt uppfyller de villkor som ställts upp för den öppna vården.

Patienter som kan bli farliga för sig själva och andra om de till exempel missbrukar narkotika eller låter bli att ta sin medicin, måste mycket snabbt kunna tas om hand om de inte följer villkoren för öppen vård. Det innebär att de, efter beslut av chefsöverläkare, flyttas till slutenvård om de inte följer vissa behandlingsregler. Folkpartiet har drivit denna fråga hårt inom alliansen. Regeringen planerar under våren 2008 att lägga fram ett förslag till riksdagen om den här vårdformen.

Missbrukarbehandlingen måste också förbättras. Det ska ingå i primärvårdens uppdrag att erbjuda stöd till framförallt människor med hög konsumtion av alkohol. Kommuner och landsting ska samarbeta i särskilda beroendemottagningar i öppen vård där samordnat stöd kan ges av både socialtjänst och beroendevård.

Människor med missbruk av alkohol, narkotika och läkemedel har rätt till behandling med vetenskapligt belagd effekt. De måste därför i mycket högre utsträckning erbjudas behandlingsmetoder

som till exempel kognitiv beteendeterapi, samt underhållsbehandling med Subutex eller metadon under ordnade former och i enlighet med Socialstyrelsens föreskrifter.

Kommunerna drar sig ofta för att skicka missbrukare till behandlingshem av ekonomiska skäl, samtidigt som det för samhällsekonomin som helhet är en stor vinst när en missbrukare lyfts upp ut sin misär. För att undvika att snålheten bedrar visheten bör staten finansiera den missbrukarvård som kräver institutionsplaceringar. I gengäld måste kommunen ha en plan för hela vårdkedjan, från akut avgiftning till en integrering i samhället.

Alla kommuner och landsting måste ha organiserade samarbeten för personer med både psykiska problem och missbruk. Ingen ska nekas psykiatrisk vård på grund av sitt missbruk, eller missbrukarvård på grund av sin psykiska sjukdom.

5. Inför avdragsrätt för gåvor till frivilligorganisationer

Många hemlösa hyser misstro mot myndigheter. De insatser som frivilligorganisationer och volontärer gör är helt avgörande. Frivilligorganisationernas arbete måste stödjas och uppmuntras. Frågan om att införa en avdragsrätt för gåvor till frivilligorganisationer som utför värdefullt socialt arbete måste seriöst prövas.

Frivilligorganisationer och volontärer gör en stor insats för samhällets mest utsatta. De flesta människor känner djup tillfredsställelse i att kunna hjälpa medmänniskor som behöver dem, men de bidrar också med sitt volontärarbete till ett mänskligare samhälle. Många hemlösa drar sig undan all kontakt med kommunens socialtjänst.

Frivilligorganisationerna fyller därför en central roll som ett alternativ, och de kan ofta fungera som en väg in i samhället för människor som helt tappat tilltron till myndigheter och samhällets institutioner. Ett exempel är Göteborgs Räddningsmissions café dit det varje dag, fyra dagar i veckan, kommer mellan 50 och 80 personer. De får där möjlighet att sköta sin hygien, får lite mat i magen och någon att samtala med. Att bli mött med respekt av någon som vill och har tid att lyssna blir ofta det som behövs för att motivera till förändring.

6. Inför en ansvarsgaranti för vård av hemlösa

Det finns många hemlösa som har kombinerade problem med missbruk och psykisk störning. De faller mycket ofta mellan stolarna. De är svåra att behandla både för psykiatri och för missbrukarvård. De hamnar mellan socialtjänst, missbruksvård och psykiatri, och ingen vill ta ansvaret och kostnaden. En ansvarsgaranti bör införas som garanterar att den myndighet som först möter en person med så kallad dubbeldiagnos inte ska kunna bolla över patienten till en annan myndighet utan har ansvar för att behandling inleds.

Det finns fruktansvärda exempel på människor med akuta problem som tagits om hand av polisen för att sedan skjutsas fram och tillbaka i polisbil mellan olika kliniker, utan att få någon hjälp. Det är ovärdigt och innebär att vården lämpar över sitt ansvar på polis och ofta även frivilligorganisationer. Vi vill införa en regel om att när någon söker sig till en psykiatrisk akutmottagning eller en enhet för missbruksvård ska enheten vara skyldig att ta emot patienten om inläggning behövs, alternativt se till att patienten får plats på annan klinik. Detta ska gälla oavsett om orsaken primärt är psykisk sjukdom eller beroende/missbruk.

Om patienten behöver flyttas till annan klinik på grund av att det i första hand är missbruksproblemet eller det psykiska sjukdomstillståndet som kräver akut behandling ska den först mottagande kliniken kunna hållas ansvarig för en del av behandlingskostnaderna.

7. Värna rätten till personligt ombud.

Vägen till stadigt boende ska vara lätt. Den som är hemlös ska aldrig skickas mellan olika myndigheter utan ska kunna hitta fram till hjälpen enkelt. För den som har psykiska funktionshinder ska det finnas ett personligt ombud som kan samordna olika insatser. Det saknas idag i 60 kommuner, enligt Socialstyrelsen.

För den som har psykiska problem är ett personligt ombud till stor nytta. De personliga ombuden kan hjälpa till att samordna de olika insatserna kring den enskilde och vara med när individuella vårdplaner utformas samt fungera som ett stöd i kontakten med myndigheter och bevaka att den enskilde får del av de insatser som hon eller han har rätt till.

Där personliga ombud har prövats har utnyttjandet av slutna vård minskat. Det kanske allra viktigaste ur liberal synvinkel är att individens möjligheter att själv bestämma över sitt liv har stärkts och att brister inom stödet till personer med psykiska funktionshinder har upptäckts som annars inte skulle ha blivit synliga.

Att 20 procent av kommunerna saknar personliga ombud, och att många av de övriga 80 procenten har för få, är ett systemfel. Anledningen till bristen är att kommunerna vill spara i sin budget, men det leder till kostnader på andra håll. För att se till att det finns personliga ombud i alla kommuner vill vi att staten skjuter till ytterligare medel.

8. Reformera bostadsmarknaden; öka bostadsbyggandet

Vi ska skapa förutsättningar för fler och billigare lägenheter genom ökad konkurrens, mindre regelkrångel och slopad fastighetskatt. Med boendestödjare och möjlighet för socialtjänsten att betala hyran ska vräkningarna minska. Vi vill skapa förutsättningar för att bygga bort bostadsbristen. Vi vill också göra det möjligt att bygga billigt, så att hyrorna kan pressas i framtiden.

Konkurrensen inom byggsektorn måste skärpas. Ett viktigt led i arbetet med att skapa en fungerande byggmarknad är att ge Konkurrensverket möjligheter att kunna genomföra en effektiv övervakning av att de regler som finns verkligen efterföljs. Det handlar bland annat om regler kring anbudstider, översättning av anbudsunderlag och fullständig klarhet om vilka avtal med facket som ska gälla om entreprenören helt eller delvis använder utländsk personal.

Folkpartiet menar också att ett målmedvetet arbete bör sättas i gång för att locka in fler aktörer, inklusive utländska byggföretag, på den svenska marknaden. Det behövs duktiga bygherrar för att få prisvärda projekt. Det är samtidigt viktigt att svenska löneavtal gäller för de byggnadsarbetare som arbetar i Sverige.

För att stimulera ökat bostadsbyggande behövs åtgärder som reformerad hyressättning i nyproduktionen, ny upplåtelseform (ägarlägenheter), stärkt konsumentstöd, avskaffad fastighets- och förmögenhetsskatt, ökad konkurrens på byggmarknaden, förnyad statlig markpolitik för fler studentbostäder, enklare planregler, mer långsiktig finansiering och tillgång till privat investeringskapital. Detaljpla-

neprocessens överklagandeprocess är ett viktigt reformområde. Beviljandet av bygglov är ett arbete som tar upp till 6–9 år om överklaganden och politiska beslutsprocesser inte går som planerat.

9. Stöd utsatta kvinnor

Bland de hemlösa är kvinnorna ofta mest sårbara. Våld och övergrepp är en del av deras vardag. Insatser för hemlösa måste särskilt uppmärksamma kvinnors behov.

Många hemlösa kvinnor ser sig tvingade att prostituera sig. Vi vill att lagstiftningen mot prostitution skärps och att polis, åklagare och sociala myndigheter förstärker sitt arbete och samarbetet mot prostitution.

I Sverige har vi sedan 1999 lagen om förbud mot köp av sexuella tjänster, den så kallade sexköpslagen. Lagen innebär att den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse kan dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Praxis när det gäller köp av sexuella tjänster visar dock att domstolarna använder den nedre delen av straffskalan och utdömer dagsböter. Om vi verkligen menar allvar i kampen mot prostitution, räcker det inte att luta sig tillbaka och hänvisa till att vi är det enda land som har en sexköpslag. Vi måste också se till att den används och att det finns möjlighet till påföljder som markerar allvaret i att utnyttja en annan människas utsatta situation.

10. Inrätta särskilda vårdmottagningar för hemlösa

Det behövs särskilda mottagningar för hemlösa, som samlar fotvård, tandvård och primärvård och även har goda kunskaper om missbruk och psykiska problem. De hemlösa har också stort behov av vård för ohälsa och sjukdom. Deras utsatta situation gör att de är särskilt mottagliga för infektioner och skador. Men den vanliga hälso- och sjukvården är inte anpassad för den som saknar bostadsadress och kanske har svårt att passa tider.

Det ska finnas sjuksköterskor och personal med psykiatrisk kompetens tillgängliga på härbärgena. Det behövs därtill särskilda mottagningar för hemlösa – en vårdcentral med mottagning för somatiska sjukdomar, beroende/psykiatriska problem, provtagning för hiv/hepatit och medicinsk fotvård. Det ska även finnas möjlighet till tandvård efter remiss. I själva verket kan många hemlösa uppleva dåliga tänder och tandlöshet som ett av sina största problem.

Hållpunkt Maria på Södermalm i Stockholm bör kunna stå som modell för fler satsningar av detta slag, dock med en ännu starkare betoning på behovet av uppsökande verksamhet. I Stockholm finns ett antal hemlösa människor i bedrövligt skick med svåra kroppsliga sjukdomar, som i viss mån nås av Hållpunkt Marias uppsökande verksamhet.

Problemet är att det inte räcker; landsting och kommun bollar i dag dessa mellan sig och de hemlösa får inte den sjukvård eller de sjukhemsplatser de skulle behöva. Landstingen måste utarbeta rutiner för att kunna ta emot hemlösa, även de som har problem med missbruk eller psykiska störningar. Hemlösa med utvecklad aids eller TBC, rullstolsburna med svåra sår med flera kan idag få lida ohyggligt för att sjukvården har svårt att ge dem rimlig vård.